

NIC JONK

een leven vol beelden



Rob Bouber

NIC JONK

een leven vol beelden

‘Nic Jonk – een leven vol met beelden’ is geschreven ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van Museum en Beeldentuin Nic Jonk in het Noord-Hollandse Grootshermer. Het boek is ook in een Engelstalige editie verkrijgbaar. Deze uitgave kwam mede tot stand door financiële bijdragen van:

ING fonds
Dr. Onno Ruding
Meyer Bergman Art Fund
Dhr. en mevr. K.J. Storm
Valkering De Graaf accountants
Intos interieurmakers
Klare Taal B.V.
Dhr. en mevr. prof. ir. Tauber
Juweliershuis Ibink
Ber en Gerrie Jonk
Amy en Frank M. Garrison
Jeffrey A Cole.

Mede mogelijk gemaakt door de
VandenEnde
FOUNDATION

Rob Bouber

NIC JONK

een leven vol beelden



Uitgeverij
De Liefde

Nic Jonk, een leven vol beelden
Eerste druk: juli 2015

Copyright tekst:
@ Rob Boubert – Uitgeverij De Liefde 2015

Foto omslag: Eigen foto

Omslagontwerp en vormgeving binnenwerk:
Isabel van Daesdonk

Drukwerk:
Ten Brink, Meppel

Disclaimer: Uitgeverij De Liefde heeft getracht alle rechthebbenden te achterhalen en met hen het copyright te hebben geregeld. Mocht u niettemin menen dat u rechtens iets is onthouden, neem dan contact op met Uitgeverij De Liefde, Kanaaldijk 88, 1831GB in Koedijk.
info@uitgeverijdeliefde.nl

@2015 Uitgeverij De Liefde. Uit deze uitgave mag uitsluitend iets vermenigvuldigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of op welke wijze ook, na voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISBN-nummer 987-90-799-15-255.

Bij de productie van dit boek is gebruik gemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council (FSC) mag dragen.
(Biotop: 100 grams HVO getint).



Uitgeverij
De Liefde



Inhoud

I	Proloog	9
II	Leven en werk	25
	JEUGDJAREN	25
	AMSTERDAM	39
	ONTMOETING MET GREET	41
	GROEI NAAR ZELFSTANDIGHEID	44
	RIJKSACADEMIE	52
	TOELATINGSEXAMEN	67
	MODEL STAAN	69
	LERAREN	82
	VORM EN INSPIRATIE	89
	INSPIRATIE	105
	OPDRACHTEN	109
	ANGST VOOR TEKORTEN	123
	VERGROTEN	129
	LESGEVEN	134
	BOERDERIJ GROOTSCHERMER	143
	START BEELDENTUIN	152
	BUREN EN GROOTSCHERMER	159
	GASTEN EN BEZOEKERS	171
	BEELDEN VAN BEATRIX	183
	BEELDEN STALLEN	197
	JUISTE MENSEN	202
	SCHILDERIJEN	219
	GROTE SPONSOR	225

PROJECT PACIFIC - WALVIS	230
COMMERCIE	239
HILLEN EN ROOSEN	249
OPENBARE RUIMTE	259
AANSTOOTGEVEND	263
WATER, ZON EN LUCHT	269
TASTEN EN WRIJVEN	271
VERZAMELAAR	274
WERKPROCES	279
BRONSGIETERIJ BINDER	282
SCHOONMAAK	295
VAN PALLETS NAAR SOKKEL	298
HET PLAATSEN VAN EEN BEELD	300
STERVEN	313
DIEFSTAL	321
BEELDHOUWTRADITIE MAGER	323
III Verantwoording	330
BRONNEN	332
IV Lijst beelden	337

I

Proloog

De met vaartjes en sloten doorsneden Eilandspolder is een reservaatje om je groene vingers bij af te likken. Maar in dat delicate natuurgebied ligt ook een attractie op kunstgebied: de beeldentuin, annex museum, van Nic Jonk.

Het is een oase van rust aan het Haviksdijkje nr. 5 in Groot-schermer, waar kunst en natuur elkaar ontmoeten. De zachte, ronde vormen van de bronzen beelden harmoniëren met de idylle van ruisend groen, water en wind.

Smalle klinkerpaadjes leiden naar de bronzen sculpturen van Nic Jonk. Maar ook binnen in de museumboerderij staat en hangt werk van Jonk. ‘Monumentaal’, is het eerste woord dat bij je opkomt als je Jonks tekeningen, aquarellen en olieverven ziet. Geen wonder. Dit is onmiskenbaar werk van een beeldhouwer. Weliswaar ‘plat werk’, tweedimensionaal, maar toch zo plastisch dat je het beeld er doorheen ziet.

Nic Jonk (1928-1994) werkte met klassieke thema's: voornamelijk geïnspireerd op bijbelse boeken en de mythen en sagen van de Griekse Oudheid. De aquarel ‘Mijmering’ bij voorbeeld

appelleert sterk aan de Oudheid: de vrouw in het prieel lijkt op het archetype van een Grieks beeld, het haar opgestoken, de langgerekte neus, de voluptueuze vorm van het lichaam.

Zelfs in de kleurige abstract-expressionistische doeken meen ik monumentale vormen te herkennen maar dat kan verbeelding zijn, ingeblazen door de omgeving, die vraagt om het zintuiglijk aftasten van vormen en welvingen.

PROMINENTEN

Boven op de zolder van de museumgalerie is een uitstalling van fragmenten aardewerk, pijpenkoppen, knikkers en bikkels. Dit schervenkabinet is door Greet Jonk, de weduwe van Nic Jonk en door Kees Box, bijeengebracht. Greet heeft als een amateur-archeologe gewroet in de aarde en de kleinoden opgegraven in en om het erf van de boerderij. En ze levert daarmee het bewijs dat het walvisvaardersdorp Grootchermer niet op jonge landaanwinst is gegrondvest.

Verderop kan de bezoeker zich kostelijk amuseren met de per-



Beatrix, naast prinses en koningin ook zelf beeldhouwer, kwam graag een paar uurtjes naar de Beeldentuin.

Eigen foto

manente fototentoonstelling. Gedateerde foto's van prominenten die openingen opluisterden, exposanten die trots over hun werk spraken en collega's die hen de aandacht gunden. Prinses, later koningin en vervolgens wederom prinses Beatrix, zelf beeldhouwer, kwam graag een paar uurtjes naar de tuin, evenals premiers of ministers van buitenlandse zaken, die met hun gasten goede sier maakten in de met molens getooide Schermer. Op de openingen kwamen mensen van statuur: schilders als Alechinski, Karel Appel, Corneille, Kees van Bohemen, Kees Verwey, Carel Willink, Jopie Huisman, Anton Heyboer, Jan Sierhuis; beeldhouwers als Han Wezelaar, Wessel Couzijn, Charlotte van Pallandt; bekende Nederlanders als Freek de Jonge, Pierre Janssen, Rinus Michels, Serge Orlandini en plaats- en streekgenoten als Kees Brusse, Ton Lensink, Theo Koomen en Piet Bambergen, die allen buurman Jonk zijn successen gunden.

AARDAPPELKISTJES

En successen kende Nic Jonk. Hij begon in een kamertje en op het balcon van een flatje in Amsterdam. In een wederopbouw-wijk met woningen die vooruitstrevende architecten standaard van licht, wat ruimte en enig comfort hadden voorzien. Maar Jonk aardde er niet. Hij keerde terug naar zijn geboortestreek en ging – ruim vijftig jaar geleden - werken in het stoer overeind gebleven vierkant van de in verval geraakte stolpboerderij aan het Haviksdijkje nr. 5 in Grootschermer.

In 1965 startte Nic Jonk hier zijn beeldentuin. Gipsen beelden stonden op aardappelmistjes en schoorsteenblokken, her en der in het gras. Er was geen geld voor de brongsieter. Rond 1970 werd de tuin bestraat, aannemer Willem Woestenburg uit het belendende De Rijp kreeg voor het geleverde karwei en materiaal kunst in ruil.

Altijd moest Jonk zoeken naar de juiste mensen die wilden meedenken en wilden meedoen met de enthousiaste beeldhouwer. Zo kreeg de beeldentuin faam en werd de boerderij ver-



Nic Jonk bij 'Vrouw staand op één been'.

Foto Wick Natziyl

bouwd tot een galerie van bijna museale afmetingen. Geleidelijk werd de verzameling kisten een serie fraaie sokkels en de gipsen beelden werden bronzen exemplaren, die door het hele land en ver daarbuiten een plaats vonden. Walvissen, vrouwen en vooral mythologische figuren waren de belangrijkste thema's in het werk van de beeldhouwer. 'Io en de wolk', 'Leda met de zwaan', 'Nereïde op Triton': in Nederland zijn in de openbare ruimte meer dan 250 beelden van hem geplaatst. Maar ook in andere landen zoals Amerika, Italië, Duitsland, Frankrijk, Griekenland, België en Spanje zijn beelden van Jonk op de sokkel gezet. Op de Berlagebrug in Amsterdam staat 'Nereus met zeepaard' en op de kop van de Zeeweg in Bergen aan Zee staat 'Jonas en de walvis'. Toen ik in 2012 mijn moeder bezocht in De Vlietlanden, een ziekenhuis in Schiedam, zag ik daar in de binnentuin het beeld 'Moeder en kind', onmiskenbaar van Jonk.

Ook tal van schilderijen vonden hun weg naar kopers. Een flink deel is later teruggekocht door zoon Zeger Jonk of geruild voor een beeld van Jonk. De schilderijen zijn immers unica, ter-

wijl van de beelden meer exemplaren worden gegoten. Van de grote beelden maximaal zeven en van de kleinere beelden maximaal twaalf.

NONCHALANCE

Wie de foto's van de familie Jonk uit de jaren zeventig beschouwt, ontwaart de uiterlijke kenmerken die nu aan de vrijgevochten jaren zestig worden toegeschreven. Lang haar, baarden, gemakkelijke kleding en een zekere nonchalance, die niet alleen het kunstenaarsmilieu, maar brede lagen van de bevolking tentoonspreidden als ze op de kiek moesten.

Uiterlijk mag Nic Jonk dan wel een kind van de jaren zestig zijn – hoewel, hij was in het revolutionaire jaar 1966 al 38 jaar – maar, in zijn kunst, gaat hij geenszins mee op de heftige deining die kunstenaars in die tijd veroorzaken. Hij houdt zich als beeldhouwer niet bezig met pop art of met performances, instant painting of actieve kunst met een groep gelijkgestemden. Ook videokunst of het aaneensmeden of lassen van brokken ijzer tot heftige sculpturen is aan hem niet besteed. Hij bezondigt zich niet aan 'democratische kunst'. Hij richt zich op de bourgeoisie, op burgers en bedrijven die zijn beelden kunnen betalen.

Hij zoekt en blijft het vinden in de beslotenheid van zijn atelier, dicht bij zijn familie, die hij liefheeft en koestert. Ook al is hij tot in de late uren aan het werk, ook al is hij in een ander werelddeel om zijn beelden te promoten, hij is en blijft een familieman die het liefst zijn dagen in harmonie doorbrengt in die strop met het gras, de prutsloten en het wuivende riet van de Eilandspolder.

EEN BEGRIP

Decennia lang is de beeldentuin een begrip in Nederland. Men komt er voor rust, voor contemplatie of om, soms met een aantal partijgenoten, even in inspirerend Hollands grasland te vertoeven. In alle jaargetijden hangt er een serene sfeer: de optelsom

van het gefluit van weidevogels, de geur van gras en water, het zicht op ronde, vrouwelijke vormen. *'Alles is hier liefde... nu nog meer'*, schrijft een bezoeker in het gastenboek. Toch zijn de fietsers en de andere dagjesmensen die hier aanleggen, in beginsel gekomen om de beelden van Jonk en de wisselende tentoonstellingen te ondergaan.

De aanloop van prominenten is tegenwoordig wat minder. Nic Jonk, de schepper en inspirator, is overleden, en daarmee is het 'praatje met de beeldhouwer' van de baan. Het gehalte aan zoekende gezaghebbers is afgenomen, misschien wel omdat een ontmoeting met de persoon Nic Jonk meerwaarde aan het bezoek gaf. Hij kon praten over Rodin, die aan het eind van de negentiende eeuw het naakt een nieuwe impuls gaf of over Maillol die daarna het naakt een emotionele geladenheid verschafte. Of over Griekse mythes die de geschiedenis heeft voortgebracht en waar Jonk door werd gegrepen. Maar tuin en galerie zijn nog even interessant. Ze zijn als trefpunt voor kunst en groen duurzaam gebleken. Hadden de rendez-vous van hooggeëerde gasten nog het karakter van, op den duur, resultaatgerichte afspraken, nu zijn er vooral ontmoetingen van een doorsnee-publiek en beklijvende kunst: wandelaars, fietsers, een debatingclub, een ouderwetse vereniging van huisvrouwen of een nieuwlichtend span meiden dat kunstgeschiedenis studeert, vrouwen met rode hoeden, een beleggingsclub van kandidaat-notarissen, een busje dagjesmensen, eenlingen die komen aanwaaien of een groep sigarenrokers. Maar als die laatste groep aan de Corona wil, moet ze plaatsnemen op het enorme terras dat uitkijkt op wallekanten met reigers en sloten met futen en punters waarmee koeien worden gevaren naar een grazig eiland.

HEILIG VUUR

Het vergt moed en vooral vertrouwen in eigen kunnen om het beroep kunstenaar te kiezen. Maar aan dat stadium gaat nog de roeping vooraf. Een kunstenaar is bezield door wat men al eeu-

wen noemt 'het heilig vuur'. Even vurig als na een priesterroeping verwerkt de kunstenaar zijn scheppende drift in een leven dat afgepaald is, in het teken staat van inspiratie, artisticeit, zelfopgelegde materiële matiging, soms zelfs noodgedwongen ascese. Het beroemde decor van de 'mansarde', de zolder waar de armlastige artiest met magere muizen en lege provisiekasten bivakkeert als een op rantsoen gestelde frontsoldaat, waar honger en kou worden geleden maar niettemin grootse prestaties worden geleverd, zo'n vergelijking, is ondanks zijn banale algemeenheid niet verbejden de waarheid. De meeste kunstenaars zijn intelligent en empathisch genoeg om registeraccountant of tandarts of zakenman te worden. Maar het vuur in hen brandt niet voor de uiterlijke kenmerken van succes. Kunstenaars kiezen bewust voor een vak dat hun leven inhoud geeft. De geest regeert de materie.

SPIRITUALITEIT

Naast de kennelijk aangeboren drift tot het beoefenen van de kunst is de spiritualiteit een bron die overvloedig stroomt. Kunst en spiritualiteit zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Wat is kunst zonder spiritualiteit? Een trucje, een techniekje... niet meer dan dat. Kunst zonder ingeving, zonder onbewuste en zonder onderbewuste bronnen is niet denkbaar. Een direct voorbeeld van onderbewust scheppen is de methode van Breton, die voorstond dat beeldende kunstenaars zonder op het papier of linnen te letten de tekenhand door de geest lieten sturen. Het automatische schrift, leverde boeiende lijnen en vlakken op.

Zelfs een kunstenaar die drijft op pure emotie heeft behoefte aan spiritualiteit. Zonder dat hij het beseft, put een expressionistische schilder, die zijn gemoed op het linnen ranselt, uit de geheime bronnen van het onderbewuste. En zelfs een kunstenaar die volgens een strak beredeneerd concept te werk gaat, heeft voor zijn cerebrale uitvoering een bezielend idee nodig gehad.

Je kunt ver gaan in het bereiken van het onbewuste, spirituele stadium. Zoals een schildervriend van Nic Jonk, de uit Den Ilp afkomstige Anton Heyboer, adviseert hoe die spiritualiteit kan

bereiken. ‘Verlaat uw hersenen en ga terug naar het limbische brein. Ge bent vrij dan. Dat is ‘met God leven’ want zo begon de mens.’

Heyboer bedoelt daarmee dat je eigenlijk de denkbeelden die in de zakelijke linker- en in de scheppende rechterhersenhelft ontstaan, zou moeten verlaten om volledig te vertrouwen op het limbische systeem, het centrum van ons brein waar onze instinctieve reacties huizen en dat direct verbonden is met het oudste deel van ons ‘reptielenbrein’.

‘Zak door je hersens in je limbisch systeem’ is zijn welgemeend advies. Ga naar de ‘kristallen kamer’, waar je vreugde en verdriet ervaart, waar gevoelens van eenheid ontstaan. Ga door ‘de poort van de hemel’, zoals theosofe Madame Blavatski het limbisch systeem omschreef. Misschien is dit centrum – ‘the soul of our head’ – achter de huid liggend, midden in de hersenpan - wel het rechtstreekse kanaal naar de Geest van Eenheid. Het idee van het uitschakelen van de beide hoger gelegen hersenhelften, waarna



Heyboer met twee echtgenotes in Grootchermer.

Foto Pé van Stralen

dat verlies gecompenseerd wordt door de uitingen van de limbische ruimte, was voor Heyboer niet alleen theorie. Hij bracht dit denkbeeld ook in de praktijk. Hij ging daarbij tot het uiterste, tot bijna-waanzin.

NUCHTER

Nic Jonk is er de man niet naar om de hersenhelften onge-reemd aan te vullen met de limbische ruimte. Hij is nuchter. Hij is wars van angst en chaos. Hij voelt er niets voor om in dat slechts door enkelingen ontgonnen gebied rond te dolen. Wat Heyboer overkomt, als hij vroegwijze kennis toepast die eerder op een vermoeden dan op praktijkervaring stoelt? Omdat zijn denk- en mediteerpatroon zich in een experimenteel stadium bevinden doorloopt hij verschillende stadia. Het brengt hem angst, chaos, maar ook ruimte en verlichting.

Maar Jonk is een man die met zijn echtgenote Greet rotsvast aan een toekomst als beeldhouwer en een vader van een gezin wil bouwen. Hij kan niet puur voor zichzelf, voor een ongeremde en onstuimige ontwikkeling kiezen. Door familiedrama's en een daaruit voortvloeiend vroeg verantwoordelijkheidsbesef maar ook door een broze gezondheid beperkt de nuchtere Noord-Hollander zijn spiritualiteit tot de directe en zakelijke confrontatie met werk en opdracht. Van jongs af aan bleef zijn spiritualiteit beperkt tot een in die jaren nog alledaags praktisch geloof in de katholieke kerk. Hij wenst zijn denk- en mediteervermogen niet in een experimenteel stadium te brengen. Dat zou weliswaar tot extra ruimte en verlichting kunnen leiden maar dan moet je wellicht eerst door angst en chaos heen. De louterende fases gekte, extase, berusting, onthechting, bezieling en inzicht liggen niet op zijn pad.

Zoals Mozes wordt geïnitieerd op het moment dat hij de eerste confrontatie met de farao aandurft, zoals neofieten aanwijzingen voor het doorgronden van mysteriën krijgen aangereikt, zoals een gezelschapsvrijmetselaar in de Middenkamer de Meester-inwij-

ding ondergaat, zo was er voor Jonk het moment dat hij onder de hoede werd genomen door een Amsterdams familielid dat hem in contact bracht met het kunstmilieu. En zo kreeg Nic Jonk, dorpse polderzoon, een nieuw leven in gebruik als student aan de Rijksacademie en in zekere zin al als beeldend kunstenaar.

Hij werkte voor de etalageafdeling van respectievelijk Vroom en Dreesmann en De Bijenkorf, had al avondlessen gevolgd en werd toen aangenomen op de academie waar hij leerde kijken, leerde construeren en waar hij, inmiddels getrouwd en vader van een kind, in artistieke zin zelfvertrouwen opdeed.

Maar ook zijn praktische instelling zou Jonk nooit verlaten. En die scheppende zakelijkheid zou hij aanscherpen naarmate hij langer werkte. Juist door regelmaat en doorzettingsvermogen kwam hij tot een enorm oeuvre, waarvan talloze sporen, tot aan de Westkust van Amerika toe, zichtbaar zijn.

WERKEN OP BALCON

Hij startte pover geoutilleerd. Lang niet zo professioneel ingericht als bij voorbeeld zijn Haarlemse collega Mari Andriessen. Hij construeerde of boetseerde aan de eettafel of werkte op het balcon van een appartementje in Slotervaart. Toen hij nog bij zijn moeder inwoonde, moest zijn kamerdeur op slot omdat zijn vrouw Greet er naakt poseerde. Het verhaal van de arme kunstenaar op de armoedige mansarde is in zekere zin zijn verhaal.

Hij was wel gelouterd door tegenspoed en gebeurtenissen die hem overkwamen, maar niet op zielsniveau zo grondig gereinigd als bij voorbeeld Heyboer, die gekte, extase, berusting, onthechting, bezieling, inzicht en vele andere fases meemaakte voor hij een handzame praktijk als beeldende kunstenaar begon. De artistieke geest was over Jonk vaardig geworden en die geest zou zich scherper aftekenen naarmate hij met meer regelmaat kon werken.

Jonk was geen bohémien. Geen uitgesproken archetype van een kunstenaar. Schrijvers of beeldende kunstenaars als Gerard

Reve, Jan Wolkers, Harry Mulisch en Jan Cremer, kunnen of konden acteren dat zij Reve, Wolkers, Mulisch of Cremer waren. Zij trokken de aandacht niet alleen naar zich toe door de kracht van hun werk, maar aarzelden ook niet om hun persoonlijkheid op te tuigen met glamour en een vleug mystiek.

Nic Jonk acteerde nooit dat hij Jonk was; hij was Nic Jonk, hij was zichzelf. Een nuchtere Noord-Hollandse polderjongen uit Schermerhorn, die zich, als late student op de Rijksacademie, staande hield in het Amsterdamse milieu maar, nadat hij de nodige ervaring had opgedaan, terugkwam bij de eenvoud van de vlakke ruimte, de weidsheid en het groen van de Schermer.

Hij hoefde zich niet groter voor te doen dan hij was. Zijn werk, alom te zien in de openbare ruimte, in galleries en private collecties, moest de betekenis hebben waar de beschouwer paf van stond. Niet op de maker moest het accent liggen. Daar was niets bijzonders aan. Hoewel, wie zijn – verderop in het boek volgende – levensschets leest, zal ook verbaasd zijn over de turbulente gebeurtenissen die in zijn bestaan voorvielen. Een leven dat in het teken stond van vechten om artistiek, materieel en fysiek lijfsbehoud.

Een kunstenaar mag al in zijn handen klappen als ergens zijn werk fraai wordt geëxposeerd. Door Jonks nimmer aflatende ijver was er soms tegelijkertijd op vier, vijf plaatsen permanent of tijdelijk werk van hem te zien. Nog afgezien van al de plaatsen waar zijn beelden in de openbare ruimte troonden, was er soms in zijn beeldentuin geen vrije plek meer te vinden. Terwijl er bij voorbeeld tegelijkertijd in het Barbizon/Schiphol-hotel, in het Noord-Brabants Museum in Den Bosch en in het sprookjespark Het Land van Ooit werk van hem was opgesteld. De indrukwekkende reeks tentoonstellingen in Nederland en andere Europese landen werd nog aangevuld met een reeks exposities in de Verenigde Staten.

HAAST

Jonks leven telt ook donkere spelonken en weerbarstige ravijnen. Hij was vier jaar toen zijn vader verongelukte. Als oudste zoon moest hij de man in huis zijn. Er was geen tijd voor tierelantijnen. Pas toen de familieplicht erop zat, kon hij zich ontplooiën. Kreeg hij ruimte voor zijn eigen artistieke ontwikkeling. Maar tegen die tijd was er wel weer de zorg voor een gezin en de zorg om zijn eigen broze gezondheid. Hij werkte gestaag, had in zekere zin zelfs haast, omdat hij voorvoelde dat hij niet oud zou worden.

Lange tijd signeerde hij zijn werk niet. Hij miste de zelfverzekerdheid van een kunstenaar die als ondergrond een middelbare schoolopleiding heeft en die voortborduurde op die gedegen basiskennis. 'Je moet vrede hebben met je eigen maat', is een uitspraak van Nic Jonk die nog eens onderstreepte dat hij zichzelf geen plaats aan de absolute top toedichtte. Dat hij door een niet versagende inzet en een portie lef en boerenslimheid zozeer werd gewaardeerd dat zijn beelden alom te zien zijn, duidt er op dat Jonk zijn talent ook niet onder de korenmaat schoof.

ZELFREDZAAM

Nic Jonk was er de man niet naar om met gelijkgezinden samen te werken, bij voorbeeld in een beeldhouwerssymposium of een andere gezamenlijke manifestatie. Jonk werd ook vrijwel niet uitgenodigd voor groepstentoonstellingen, binnen of buiten. Ten eerste leende de bewerkelijke techniek van zijn beelden zich niet makkelijk voor tijdelijke exposities. Hij was nou eenmaal geen landschapkunstenaar, werkte niet met steen, aarde, hout of takken, maakte geen conceptuele kunst. En zijn formaten, die een



Nic Jonk nog vol verwachtingen.
Foto P. Berghuys

forse sokkel vergden en een professionele plaatsing, droegen ook niet bij aan een vanzelfsprekende keuze. Jonk had ook niet veel op met kunsttheoretici van praktijkbureaus Beeldende Kunst of van werkgroepen van culturele raden. Dat type instanties verzorgde veelal de presentaties van eigentijdse kunst. Daar kwam nog bij dat collega-beeldhouwers en/of kunstbureau-theoretici die wat in de melk te brokkelen hadden, als Jonk toch werd geopperd als deelnemer van een tijdelijke groepsexpositie, hem wegzetten als ‘commercieel’ of ‘die redt zichzelf wel’.

Ook sloot hij zich nimmer aan bij een groep die een stroming vertegenwoordigde. Jonk had zijn eigen, onmiskenbare stijl, die zich op geen enkele wijze voegde bij de nieuwe communicatieve kunstvormen, waarmee veel kunstenaars juist wel contact zochten. En hij heeft daar zijn hele kunstenaarsleven aan vastgehouden. Hij koos zijn richting en bepaalde daarmee zijn lot. Hij liet zich nooit leiden naar de richting die anderen op dat moment belangrijk vonden.

En ten slotte: als hij in de spreekwoordelijke kunstenaarskroeg zat met collega's en het werd té gezellig, dan ging hij huiswaarts.

Tegen Jan Hoogenhout, die zijn vriendschap met Nic Jonk in het boekje 'In gesprek met Nic Jonk' beschreef, zei hij: *'Ik heb altijd met beide benen op de grond gestaan. Als kunstenaars in mijn omgeving, waarmee ik samen dacht, praatte en plande, op een kritiek punt kwamen, ging ik naar huis. Letterlijk, wanneer zij 's nachts doorzakten. Ook figuurlijk, als zij in hun kunst experimenteel bleven voorbij het extreme hoogtepunt.'*

OVERTUIGEND

Hoe is het te rijmen dat de beeldhouwer die de meeste beelden in de Nederlandse openbare ruimte heeft staan en dus honderden, soms institutionele klanten heeft moeten overtuigen eer zij de opdracht aan hem gunden, als persoon naar buiten uit zacht en zelfs een beetje ingetogen was. Thuis was hij wel 'the man', de absolute pater familias. Maar zijn verschijning naar buiten toe kwam in de verste erten niet in de buurt van die van sommi-

ge uitbundig optredende kunstenaars. Toch heeft hij altijd kans gezien om sponsors te binden en klanten te vinden. Hij had kennelijk een wervende charme en een prettige manier van contact maken. Voeg daarbij een niet aflatende ijver en een perfecte timing om met de juiste persoon op de juiste plaats te spreken en de verklaring van zijn zakelijke succes ligt voor de hand...

COMMERCIE

Er is hem, net als soms over Kees Verkade wordt gezegd, commercie aangewreven. Niemand zal ontkennen dat Jonk aan de weg timmerde, in verhouding tot collega's enorm veel opdrachten wegsleepte en invloedrijke mensen voor zijn kar spande. Maar hij is zijn persoonlijke stijl – simpel gezegd hem ingegeven door kunstenaars als Lipchitz, Moore, Bourdelle, Maillol en Renoir en door voorbijdrijvende of opgegraven vormen – altijd trouw gebleven.

Zijn levensverhaal is niet alleen door de artistieke prestaties interessant. De hierna volgende levensschets is dan ook volop geardeerd met gebeurtenissen, anekdotes en vergelijkingen waarin de lezer zich kan verdiepen. Uit omvangrijk bronnenonderzoek – brieven, documenten, verslagen, boeken, internet - maar vooral uit vele gesprekken en interviews met collega-kunstenaars, met verzamelaars, onder wie prominente en onbekende Nederlanders, met bronsgieters, leraren en museumdirecties, met burens en vooral familie, komt een beeld naar voren van een hardwerkende kunstenaar die zich als artiest staande wist te houden dankzij zijn moderne opvatting over kunstenaarschap en ondernemen.

Hij wist bij de juiste instanties en particulieren interesse te wekken voor zijn werk en voor de oprichting/uitbreiding van zijn in binnen- en buitenland geprezen beeldentuin annex galerie. Die praktische eigenschap is in deze tijd, nu het maecenaat weer een woord moet meespreken, eerder een aansprekende deugd dan een verfoeide commerciële hebbelijkheid.

Nic Jonk heeft zich vrijgevochten van elk maatschappelijk streven. Zijn vader was jong gestorven; hij had drijfveren genoeg om materieel te slagen. Niettemin heeft hij gekozen voor het kunstenaarsvak. Daarmee heeft hij onzekerheid verkozen boven zekerheid.

Het was razend knap dat een jongen uit de polder, zonder noemenswaardige vooropleiding op de Rijksacademie werd toegelaten. De kunstenaar die zijn opleiding betaald ziet door ouders en verder nog een stipendium, beurs of legaat van hen meekrijgt, kan onmaatschappelijk of onaangepast en elitair functioneren. Maar het valt om de drommel niet mee om als kunstenaar op eigen kracht maatschappelijke zelfstandigheid en onafhankelijkheid te bereiken. Ja, Jonk dacht vaak commercieel. Maar pas als het werk af was en het aan de man gebracht moest worden. Is dat een schande? Jonk wilde niet verkopen om materiële zaken na te jagen maar om bevestiging en erkenning als zeer verdienstelijke beeldhouwer te vinden. En bovenal om zijn grote gezin drijvende te houden.

Het was ook razend knap dat de beeldhouwer op eigen kracht 50 jaar geleden een beeldentuin begon die uitgroeide tot een bezienswaardigheid van nationaal belang. Hij had van meet af aan een vastomlijnd plan, zij het nog niet in concreto, in de vorm van gebouwen of parken. Dat plan luidde: slagen als kunstenaar, ook al werd hij soms verguisd. Van dat idee was hij niet af te brengen. Hij dorstte naar erkenning. Zocht de bevestiging die hij nooit van zijn vader gekregen had. Maar naarmate hij sterker in zijn plan geloofde, omdat de resultaten de goede richting opgingen, kwam er miskenning van zijn collega's. 'Zoiets doe je toch niet, een tuin voor jezelf, een galerie, een museum voor jezelf. Dat is een monument voor jezelf oprichten en zoiets hoort door een ander te geschieden.'

Jonk hoorde de kritiek, maar bleef volharden. Hij had bovendien haast in zijn handelen. Vanwege zijn gezondheid, hij had een zwak hart. Hij voorvoelde dat hij nooit de tachtig zou halen.

Naast zijn tot in Amerika bekende beeldentuin kreeg Jonk het voor elkaar dat zijn beelden in de publieke ruimte werden geplaatst. En hoe! Hij is de beeldhouwer met de meeste beelden in de openbare ruimte. Zijn werk staat in tal van dorpen en steden, op pleinen en in plantsoenen, in ontvangstruimtes of in trouw- of raadszalen, in binnen- en buitenland. En natuurlijk ook bij kopers, soms verzamelaars, thuis of in de tuin.

Nic Jonk, geboren als een boerenboompje, een wilgje uit het waterrijke Schermerhorn, groeide uit tot een woudreus in het bos der Nederlandse beeldhouwers.



II

Leven en werk

JEUGDJAREN

„Wat zie jij toch in die jongen? Hij maakt alleen maar van die gekke dingen!” De vader van Greet Commandeur zag het liefst dat zijn dochter zou breken met die knul van Jonk.

„Is dat niet de jongen van wie de vader toen met Kerstmis is aangereken?” vroeg moeder Commandeur.

„Nee, het was vlak voor Sinterklaas. Toen is zijn vader overreden door een melkwagen...” antwoordde haar dochter.

Greet Jonk, *éminence grise* van de familie Jonk, gaat bij haar herinneringen te rade: „Mijn vader was een paar keer werkloos geweest. Hij zei: ‘Moet je horen meid, je mag er best zijn. Je hebt een knap koppie en een mooi lijffie. Je moest maar eens met een rijke man trouwen. Heb je geen problemen later.’ Maar het werd Nic Jonk: een man die een onzeker kunstenaarsbestaan zou leiden, een man met een zwakke gezondheid. Ik wist van tevoren dat we het niet makkelijk zouden krijgen en dat hij niet oud zou worden, maar ik heb toch voor hem gekozen.”

Niet alleen de ouders van Greet voerden bezwaren tegen de relatie aan. De moeder van de toekomstige bruidegom Nic zag met lede ogen dat haar oudste zoon stevige verkering kreeg. Nic had altijd de rol gespeeld van kostwinner en – ofschoon niet veel

ouder dan hen – als opvoeder van zijn jongere broer en zusje. Nic was de man in huis. Hij was nog een kleuter toen zijn vader aan de gevolgen van een noodlottig ongeval overleed.

VERTROUWDE OMGEVING

Nic Jonk werd op 11 juli 1928 geboren in Schermerhorn, waar ook zijn vader wortelde. Maar toen die zo jammerlijk was overreden door een zware auto, die jaar in jaar uit daarna dezelfde route zou blijven rijden, besepte zijn weduwe dat ze voortdurend kon worden geconfronteerd met het voorwerp dat de dood van haar man veroorzaakt had. Nic Jonks moeder keerde daarom liever terug naar Langedijk, de omgeving waar zij vandaan kwam.

Nic Jonk heeft zich in interviews over het ongeluk van zijn vader uitgelaten. Over de plaats des onheils zei hij: *‘Ik mijd die plek nog altijd. Ik denk er nog altijd aan; ook als ik aan het werk ben.’*

Ook over het ontbreken van de vader in het gezin was hij duidelijk: *‘Ik heb mijn vader gemist. Kinderen willen graag opscheppen over hun vader. Dat had ik niet...’*



Gert Jonk, de vader van Nic Jonk, in de jaren twintig.

Foto Stütner

Nic Jonk, wiens enige herinnering aan zijn vader was dat hij met hem in een bootje voer en zijn vinger telkens in het polderwater dompelde, bracht zijn vroege jeugd door met zijn moeder Marie, met broer Gert en zijn zusjes Gardje en Corrie in respectievelijk Noord-Scharwoude en Oudkarspel. Ze waren koud verhuisd of Nic verloor in Langedijk zijn driejarige zusje Gardje.



Nic Jonks geboortehuis aan het Westeinde in Schermerhorn.

Eigen foto

Greet Jonk-Commandeur daarover: „Aan tbc, geloof ik. Ze was een jaar jonger dan hij. Nic was vier toen zijn vader stierf. Hij wist er niet veel meer van. Zijn moeder sprak nooit over de dood van haar man en Nic had ook niet veel herinneringen. Ze vertelden me wel dat zijn vader met schulden een boerenbedrijf was begonnen. En ze zeiden dat hij op die fatale Sinterklaasdag nog gauw een cadeautje ging kopen voor de kinderen.”

Je kunt een drama wel van je afzetten, ontkennen of dankzij een lenige jonge geest verwerken, de dood van zijn een jaar jongere zusje in 1932 moet hem nog eens danig geraakt hebben. Greet: „Hij droomde dat er drie engeltjes op hem afkwamen en dat de middelste hem zeer dicht naderde en zei: ‘Ik ben je zusje Gardje.’”